

Hoe Weert in 1940 en in 1944 aan een ramp ontkwam

De jaren 1969 en 1970 zijn jaren van bevrijdingsherdenkingen. Het ligt derhalve voor de hand, dat er thans heel wat publikaties het licht zien, waarin de gebeurtenissen rond de woelige meidagen van 1940, de donkere bezettingsjaren en de angstige bevrijdingsperiode in 1944 en 1945 worden vastgelegd. De prijs voor de herkregeen vrijheid moest op de meeste plaatsen in Midden- en Noord-Limburg duur betaald worden; de bevrijding werd er gevierd op de puinhopen en rond de graven van de slachtoffers. De stad Weert echter is 2× aan een verwoesting ontkomen. Zowel bij het begin als bij het einde van de oorlog raasde het front aan de stad voorbijzonderal te groteschade aan te richten. Toch was er beide keren een situatie aanwezig, die een catastrofe had kunnen veroorzaken. Ook tijdens de oorlogsjaren zelf is de plaats voor grote rampen gespaard gebleven.

De meidagen van 1940

Ofschoon de vooroorlogse Nederlandse regering een politiek van strikte neutraliteit nastreefde, hield zij toch terdege rekening met een onverhoedse aanval vanuit het Oosten. Om zich daartegen te kunnen beschermen had zij in het oosten van ons land twee verdedigingslijnes laten aanleggen, n.l. de IJsel-Maaslinie en evenwijdig daaraan meer naar het westen toe de Grebbelinie en daarop aansluitend de Peel-Raamstelling. De bedoeling was niet om door deze verdedigingsgordels een eventueel Duits offensief tot staan te brengen, doch de verwachting was hiermede de opmars van de vijand te vertragen en hem zolang op te houden totdat de geallieerde troepen te hulp zouden zijn gesneld. Het zwaartepunt van de verdediging was gericht op de vesting Holland.

De Peel-Raamlinie bestond uit een reeks Peelmoerassen, enkele geïnundeerde gebieden en daarop aansluitend het kanaal de Zuid-Willemsvaart langs Nederweert en Weert richting Belgische grens. Ten zuid-westen van Weert werd deze linie afgesloten door een geïnundeerd gebied bij het Ringselven in Budel-Dorplesin. Aan de westkant van het kanaal waren enkele rijen kazematten aangelegd, deels van beton, deels van zand en zoden. De weerstandskracht was wel niet bijzonder groot wegens de geringe beschikbare troepen in verhouding tot de lengte van de linie, maar als een soort voorposten-opstelling vóór de aankomst van de geallieerde hulp mocht er toch wel de nodige vertragingstaktiek van verwacht worden. Daar deze linie midden door de plaatsen Weert en Nederweert liep, lagen hier de meest kwetsbare plekken. Indien de oorlog werkelijkheid zou worden, kon een ramp niet uitblijven. Het was dan ook niet zonder reden, dat begin 1940 op last van de militaire overheid de evacuatie van de gehele burgerbevolking van beide plaatsen naar gebieden in Brabant werd voorbereid.

De dreiging werd op 10 mei inderdaad realiteit. Met bange voorvoelens begon de bevolking aan de gedwongen uittocht. Ofschoon de evacuatie bemoeilijkt werd door het feit, dat de militaire bevelhebber zonder voldoende ruggespraak met de burgerlijke overheid de bruggen over de Zuid-Willemsvaart in een te vroeg stadium had laten vernielen, was toch tegen de avond praktisch heel de burgerij afgevoerd naar veiliger streken. In de stellingen achter het kanaal wachtten de mannen van het III Leger Korps de uit het oosten aanstormende vijand af. De verwoesting van de stad was een niet meer af te wenden onheil. Toch bleef de verwachte

Afb. 1 Zó evacueerden Weert en Nederweert 10 mei 1940.

Foto: J. Biezenaar

ramp uit en viel Weert zonder strijd in handen van de Duitsers. Handig profiteerden zij van een fout, die een gevolg was van de consequent doorgevoerde Nederlandse neutraliteitspolitiek. Om wille van de neutraliteitsgedachte sloot de Peelraamstelling niet aan op de Belgische linie bij het Albertkanaal en hield zij zelfs even ten zuiden van Weert op bij Dorplein. Vanaf dit punt tot aan de Belgische grens was er een gaping in de verdediging van enkele kilometers. Zonder enige tegenstand kropen de vijandelijke legers door dit gat, waarna zij in een bocht vanuit het westen op Weert aftrokken. Zodra het gevaar van een aanval in de rug tot de bezetting van Weert doordrong, trok zij zich op 11 mei bij het invallen der duisternis terug in de richting van Brabant en liep in de bossen bij de Limburgs-Brabantse grens in de opgezette val. Alle kazematten en alle inundaties hadden voor niets gediend maar de stad Weert is door deze fout gered.

De luchtoorlog boven Weert 1940-1944.

Een van de gevaren, waaraan de Nederlandse bevolking gedurende de bezettingstijd bloot stond, was het gevaar, dat vanuit de lucht dreigde. Vooral

boven zuid-oost-Nederland speelde de strijd in de lucht zich af. Hier immers had de bezetter ter afscherming van het Ruhrgebied een groot deel van zijn luchtafweer geconcentreerd, luchtafweerbatterijen, zoeklichten en jachtvliegtuigen. De vliegvelden Eindhoven, Volkel en Venlo waren speciaal daarvoor ingericht. Bijna elke nacht waren ontelbaren in Midden- en Noord-Limburg getuige van felle luchtgevechten, waarbij regelmatig de in nood verkerende geallieerde bommenwerpers hun dood en verderf zaaiende last afwierpen. Gelukkig zijn hierbij nimmer slachtoffers gevallen onder de burgerbevolking.

Een onverwacht zwaar bombardement deed zich voor op zondagmorgen 7 november 1943, toen een eskader Amerikaanse of Engelse bommenwerpers werd aangevallen door enkele Duitse jagers. Over een lengte van 4 km en een breedte van 2 km kwam in het kerkdorp Tungelroy en naaste omgeving een regen van vele honderden brisant- en fosforbrandbommen terecht. Als door een wonder bleven de gevolgen van dit verschrikkelijke bombardement beperkt tot enkele kleine branden en lichte vernielingen aan schuren en stallingen. Het zwaarst werd

Afb. 2 De spoorbrug bij Weert mei 1940

Foto: J. Biezenaar

nog het parochiehuis getroffen, dat door een voltreffer volkomen werd verwoest. Ook het onheil, dat werd gesticht door exploderende en in brandende stukken neerstortende vliegtuigen bleef beperkt tot lichte materiële schade. In de periode van de toenemende luchtactiviteiten tot het eind van de oorlog kwamen – niet meegerekend de Duitse jagers – 12 toestellen op Weertse grondgebied neer, terwijl de aangerichte vernielingen zeer gering zijn geweest in verhouding met wat had kunnen gebeuren.

De bevrijding van Weert en omstreken

In de maanden, dat Limburg beneden de lijn Nieuwstadt–Susteren–Roosteren enthousiast de bevrijding vierde, onderging het gedeelte van onze provincie ten noorden van die lijn met uitzondering van de streek rond Weert de zwaarste beproevingen van heel de oorlog. Dat Weert en onmiddellijke omgeving is ontsnapt aan het lot, dat de rest van Midden- en Noord-Limburg trof, was een gelukkig gevolg van een ongelukkige operatie. De snelle verovering van deze plaats op 22 september 1944 door een onderdeel van het 2e Britse leger

onder Generaal Dempsey was een onderdeel van het plan, dat onder de code-naam „Market Garden” de geschiedenis is ingegaan. Met de bedoeling de strategisch belangrijke rivierovergangen bij Nijmegen en Arnhem onbeschadigd in handen te krijgen en vandaaruit snel en onverwacht door te stoten naar het industriële hart van Duitsland, startte de Britse opperbevelhebber Montgomery op 17 september met een gewaagd offensief. Bij Nijmegen en Arnhem vonden de naderhand fel bekritiseerde luchtlandingen plaats, terwijl tezelfdertijd door het oprukkende Britse leger vanaf de Belgische grens bij Valkenswaard over land een corridor langs de as Eindhoven-Grave-Nijmegen gevormd werd om de verbinding met de troepen bij Arnhem tot stand te brengen. In het kader van de versterking en verbreiding van deze lange en aanvankelijk smalle aanvoerlijn vond ook de bevrijding van Weert plaats. Tengevolge van enkele misrekeningen eindigde de strijd bij Arnhem in het voordeel van de Duitsers, doch de stad Weert dankte evenals in 1940 haar redding aan deze militaire misrekening.

Hoe verliep de aftocht van de Duitsers en de intocht van de geallieerden?

Angstige spanning en beklemmende onzekerheid drukten hun stempel op de eerste weken van de maand september.

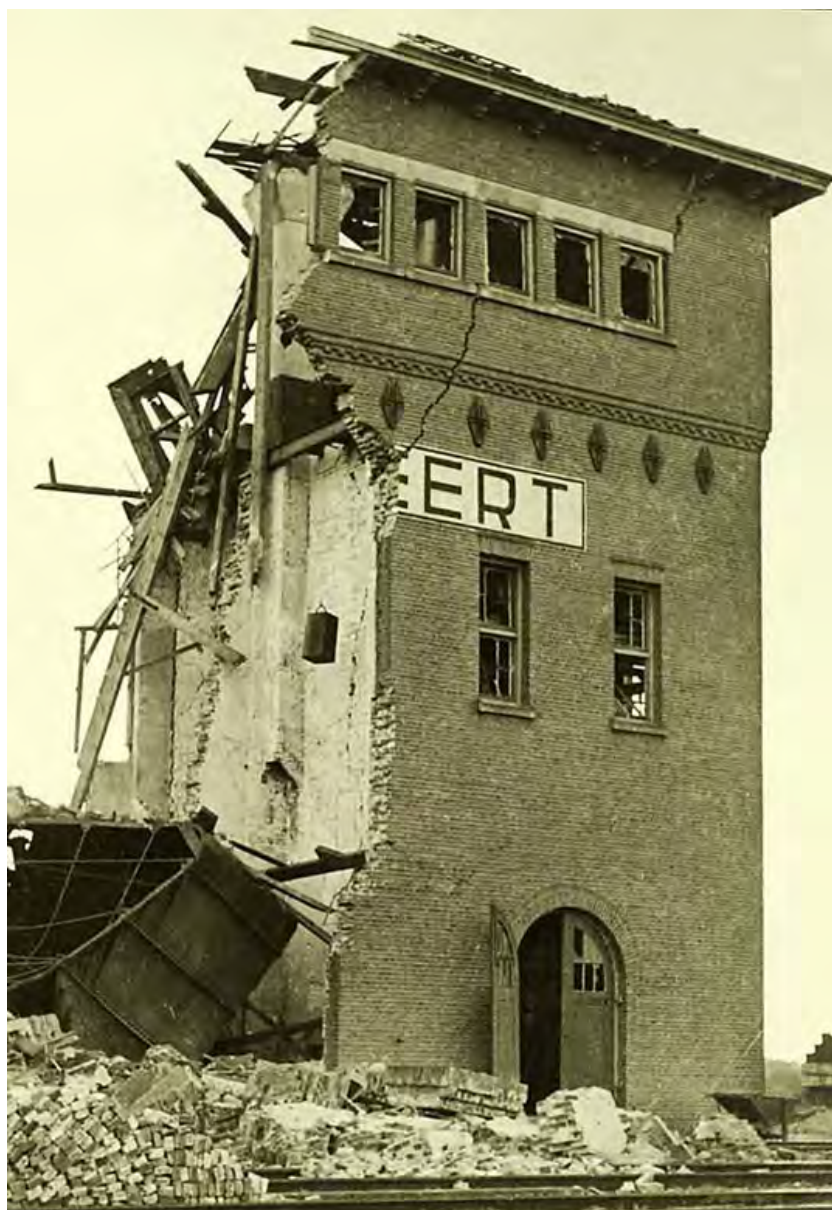
Allerlei geruchten deden de ronde net over de grens in het nog bezet Nederland. Het oorlogsfront kwam steeds meer naderbij en het kanongebulder in België was duidelijk hoorbaar. De vraag of de geallieerden vanuit het bruggehoofd over het Albertkanaal verder zouden doorstoten naar Nederland, was op ieders lippen. De vijand was na „Dolle Dinsdag” 5 september in paniek geraakt en alle wegen in de richting Duitsland gaven het beeld te zien van een overhaaste en ongeorganiseerde vlucht. Er werd alleen enig oponthoud gegund voor het vorderen van levensvoorraden, vee en alle mogelijke transportmiddelen. Vele landbouwers uit de gehuchten van Weert werden gedwongen met paard en wagen corvee-diensten te verrichten, enkele hunner keerden hiervan eerst maanden later terug na de bevrijding van Midden-Limburg. Op 10 september werd in Weert de laatste „Bekanntmachung” van de bezettende macht afgekondigd; hij gold de bewoners van de gehuchten Hushoven en Laar. In de afgelopen nacht zou volgens beweringen van de Duitsers een militair op voor burgers verboden terrein beschoten zijn; als straf kreeg de bevolking wonende in een straal van enkele kilometers rond dit terrein het verbod opgelegd zich niet op straat te vertonen tenzij tussen 12 en 2 uur 's middags. „Bij overtreding wordt niet gewaarschuwd, doch onmiddellijk geschoten”.

Al waren alle militaire gebouwen en installaties geleidelijk aan verlaten, toch was de vijand er nog steeds. Op de vlucht gedreven en gedesorganiseerde „S.S.”-troepen en fanatieke „Fallschirmjäger” zwierven overal rond. Op zondagmorgen 17 september zag Weert een enorme luchtmada, bestaande uit transportvliegtuigen en zweefvliegtuigen, de z.g. „gliders” overvliegen in de richting van Nijmegen en Arnhem. De operatie „Market Garden” was gestart en zou de inleiding worden van de bevrijding van Weert. Op 18 september werd Eindhoven, gelegen op 30 km afstand van Weert, veroverd. Toch zou het nog enige dagen duren voordat de eerste geallieerde troepen zich lieten zien. Zo naderde 21 september. Enige ongerustheid maakte zich van de burgerij meester toen men constateerde, dat de Duitsers met geschut gingen slepen en in allerlei versperringen en versterkingen aanbrachten op de toegangswegen vanuit Eindhoven. Hoe fanatiek en hoe nerveus de laatste vertegenwoordigers van het eens zo mach-

tige leger waren, bleek uit het gebeurde in de nacht van 20 en 21 september. Op het speelterrein van de school op Hushoven, die als bivak voor de nacht diende, werd een totaal gedesillustioneerde SS-er door zijn eigen wapenbroeders zonder vorm van proces met een handgranaat vermoord, daar hij blijk gaf verdere tegenstand zinloos te vinden. In de namiddag van donderdag 21 september werd het duidelijk dat de bevrijders tot op enkele kilometers van Weert genaderd waren. Tergend langzaam kropen de uren voorbij. Gevoelens van hoop en vrees wisselden elkaar af. Rond 3 uur brandde de strijd los. Langs twee verschillende routes werd een aanval op de stad gedaan, n.l. vanuit Hamont door de bossen tussen Budel en Weert en via de weg Eindhoven-Weert.

De eerste liep vast bij de spoordijk op het gehucht Boshoven, waar hardnekkig tegenstand geboden werd en de tweede kwam niet verder dan het kruispunt van wegen bij de school op Hushoven, waar de Duitsers op het laatste moment een tiental mitrailleurs in stelling hadden gebracht. Bij deze voorpostgevechten verloren enige Duitse militairen en een burger van Boshoven het leven. De aanval bij de spoordijk op Boshoven is vastgelegd in een klein oorlogsbrochuurkje, getiteld „Regimental Stretcher Bearers in action” („De brancardiers van het regiment in actie”), dat in 1951 werd geschreven door de Britse soldaat Gordon J. Scriven, die als brancardier was ingedeeld bij het 1e Bataljon van het Suffolkgeregiment en deelnam aan de bevrijding van Hamont en Weert. In het hoofdstuk „Into Holland” geeft hij een verslag van de opmars naar Weert in de namiddag van 21 september.

Na deze eerste schermutselingen trad opnieuw een angstaanjagende stilte in. De aanvallers wachtten blijkbaar artillerie-ondersteuning af. De avond viel en een lange bange nacht brak aan. Na het invallen van de duisternis trokken de laatste Duitsers zich terug over de Zuid-Willemsvaart en werd de stadsbrug, de laatste verbinding met het westelijk gedeelte van Weert, opgeblazen. (Reeds eerder waren de overige bruggen vernield). Om 5 uur in de morgen ontbrandde de strijd opnieuw. Onbekend met het feit, dat de vijand zijn stellingen had verlaten, openden de Engelsen een hevig en goed gericht artillerievuur op de toegangsweg naar Weert over Hushoven. Gedurende ongeveer een half uur kwam een regen van granaten neer, waarbij voornamelijk rond de school nogal wat schade werd aangericht en enige burgers gewond raakten. Daar

Afb. 3 De door de Duitsers vernielde watertoren van de N.S. september 1944.

Foto: J. Biezenaar

het vuren door de Duitsers niet beantwoord werd, hield het bombardement even plotseling als het begonnen was ook weer op. Opnieuw een onheilspellende stilte... En toen op vrijdag 22 september 1944 om 7 uur in de ochtend gebeurde het waarop men bijna 4½ jaar had gewacht. Langs de Zuid-Willemsvaart trok het Suffolkgeregiment XII Foot, 1e Battalion op naar Weert. De bevrijding was een feit. Van alle kanten stormde de bevolking naar het kanaal. Over de wrakstukken van de brug zochten de Weertenaren hun weg naar de „Tommys”. Op de Minderbroederslaan hieven de Paters Franciscanen uit het nabije klooster als eersten het Nederlandse en het Engelse volkslied aan als blijk van hulde en dank voor de bevrijders aan de over-

zijde van het kanaal.

Toch was de situatie nog zeer gevaarlijk. Het werd al gauw duidelijk, dat de eigenlijke stad Weert niet in het bezettingsplan lag; de hoofdmacht bleef ten westen van het kanaal, dat als frontgrens zou dienen. De restanten van de brug werden gebarricadeerd en langs heel de lengte van het kanaal gingen men zich ingraven. Later op de dag trokken wel geregeld militaire patrouilles de stad in maar gedurende de eerste nacht was de stad niemandsland. Uit veiligheidsoverwegingen mocht dan ook geen officieel bevrijdingsfeest gevierd worden.

Inmiddels was op die vrijdagmorgen door de O.D. een begin gemaakt met de internering van de N.S.B.-ers en van de „deutschfreundliche” perso-

nen. Deze werden voorlopig, zolang de stad nog niet in handen van de Engelsen was, ondergebracht in de school aan de overzijde van de Zuid-Willemsvaart. Daar dit gebouw echter in de loop van de dag gevorderd werd door de militairen als militair hospitaal moesten zij tegen de avond weer overgebracht worden naar de nog steeds niet bevrijde stad.

Het is een geluk geweest voor Weert, dat de vijand zich hier niet snel van de eerste schok had hersteld. Als hij zich in Weert evenals verder op in Nederweert had vastgebeten achter de Zuid-Willemsvaart was de ellende niet te overzien geweest. Daar hij zich echter terugtrok achter het kanaal Wessem-Nederweert en de Noordervaart verplaatste zich het front iets verder van Weert af. Na de eerste dag werd dan ook Weert zelf ingenomen en daarop volgde de zuivering van heel de streek ten westen van deze beide kanalen. Toch lag de stad slechts op 5 km afstand van het front in Nederweert en Kelpen en doordat de aanval verder vastliep en de posities geconsolideerd werden lag heel Weert binnen het bereik van de Duitse 88 mm artillerie.

De aangrenzende dorpen en vooral Nederweert, dat gedeeltelijk bevrijd en gedeeltelijk niemandsland of nog bezet gebied was, hebben ondervonden wat het betekende weken lang in de frontzone te liggen.

Opnieuw echter ontkwam Weert aan de verschrikkingen van de oorlog; het aantal slachtoffers en de materiële schade tengevolge van het granaatvuur in Weert bleven vergeleken bij andere plaatsen zeer beperkt, ofschoon de geschetste frontsituatie aanhield tot 14 november. Een uiterst kritiek moment brak eind oktober aan, toen de Duitsers met steun van hun luchtmacht een poging deden om bij Nederweert weer een bruggehoofd over

de Zuid-Willemsvaart te vormen. De uitgeputte Amerikaanse troepen, die hier sinds kort het front van de Engelsen hadden overgenomen, moesten in allerijl versterkt worden met Britse afdelingen uit de corridor. Slechts na verbitterde strijd kon de vestiging van een nieuw bruggehoofd door de vijand voorkomen worden.

Pas op 14 november kwam het geallieerde front in deze streken weer in beweging. Generaal Dempsey hervatte het offensief aan de oostelijke flank van het front in Nederland. Precies om 4 uur in de namiddag openden 400 kanonnen, opgesteld rond Weert en Nederweert, het vuur op het bruggehoofd dat de vijand ten westen van de Maas nog bezet hield. Tweeduizend granaten per minuut kwamen neer in de vijandelijke linies. Om 16.15 uur trok de geallieerde infanterie op meerdere plaatsen tegelijk het kanaal Wessem-Nederweert en de Noordervaart over. Tijdens de nachtelijke uren werd het operatieterrein verlicht door zoeklichten, een methode die voor het eerst met succes was toegepast bij een nachtelijke aanval op Caen. In de daarop volgende dagen en weken werd heel het gebied ten westen van de Maas bevrijd en werd deze rivier de frontgrens. Eerst op 1 maart 1945 kwam de oversteek over de Maas en de bevrijding van Roermond.

De stad Weert kon weer verlicht ademhalen. De oorlog was aan haar voorbijgegaan zonder al te grote verliezen. Zeker ook hier waren er slachtoffers te betreuren en ook hier waren er wier have en goed geheel of gedeeltelijk verloren ging, maar de verliesbalans stak gunstig af vergeleken bij die van de rest van Midden-Limburg. Men kon er zonder wrange bijmaak dankbaar het feest der bevrijding vieren.

J. HENKENS